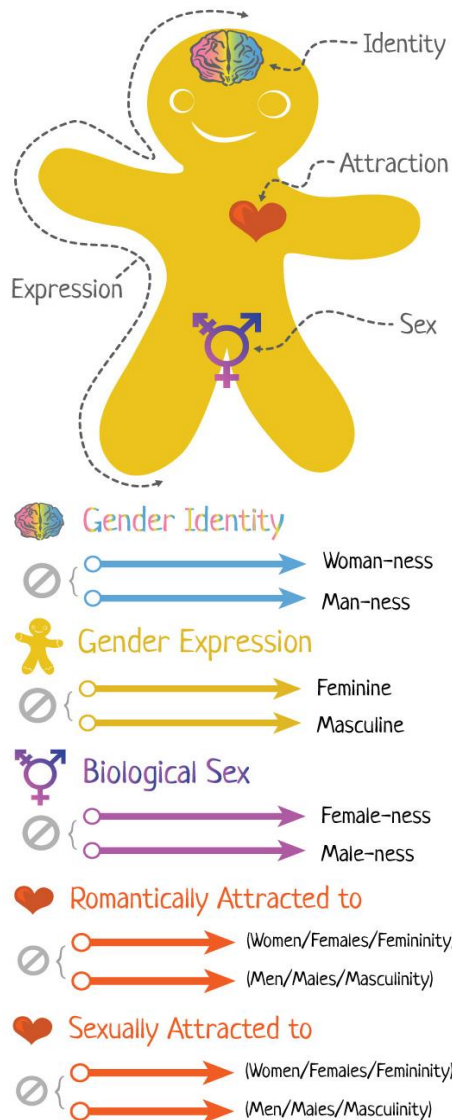

**Het meten van seksuele oriëntatie en
genderidentiteit in bevolkingsstudies**
Operationalisaties en schattingen in Nederland

Figuur 1 The Genderbread Person
Bron: itspronouncedmetrosexual.com

1 Inleiding

Om de sociale veiligheid en fysieke en psychische gezondheid van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele mannen en vrouwen en transgenders in kaart te kunnen brengen, is het belangrijk om in landelijke en regionale enquêtes en registraties seksuele oriëntatie en genderidentiteit mee te nemen. Een andere belangrijke reden om seksuele oriëntatie en genderidentiteit te onderzoeken is om inzicht te krijgen in het aantal lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgenderpersonen in Nederland, met name voor het onderbouwen van het belang van aandacht voor deze groepen. De meest recente vragenlijstonderzoeken laten grote variatie zien in de manier waarop seksuele oriëntatie wordt geoperationaliseerd en gemeten. Hierdoor lopen de schattingen van het aantal lesbische, homoseksuele en biseksuele personen in Nederland sterk uiteen in verschillende onderzoeken. Genderidentiteit wordt vrijwel nooit meegenomen in grootschalige enquêtes of registraties, waardoor schattingen van het aantal transgenders in Nederland beperkt zijn. Deze whitepaper heeft tot doel inzicht te geven in de verschillende manieren waarop deze concepten worden gemeten en een overzicht te geven van de uiteenlopende schattingen van het aantal lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele mannen en vrouwen en transgenders in Nederland. Op grond hiervan wordt een advies geformuleerd voor het meten van seksuele oriëntatie en genderidentiteit in landelijke en regionale onderzoeken en registraties.

1.1 Seksuele oriëntatie en genderidentiteit

Seksuele oriëntatie en genderidentiteit zijn verschillende aspecten van iemands identiteit en bestaan beide uit verschillende dimensies. Seksuele oriëntatie wordt vaak ingedeeld in drie dimensies: aantrekkings, gedrag en zelfbenoeming. Relationele aspecten (zoals romantische relaties) kunnen ook een rol spelen in seksuele oriëntatie. Genderidentiteit bestaat uit de dimensies genderidentiteit, expressie en transitiewens. Verschillende dimensies van seksuele oriëntatie en genderidentiteit zijn geen dichotomie maar een continuüm. Personen hoeven zich bijvoorbeeld niet uitsluitend man óf vrouw te voelen, maar kunnen zich in meer of mindere mate man of vrouw voelen. De dimensies van seksuele oriëntatie en genderidentiteit hangen wel met elkaar samen, maar hoeven niet één op één verbonden te zijn. Iemand die seks heeft met personen van hetzelfde geslacht hoeft zich niet noodzakelijkerwijs aangetrokken te voelen tot mensen van hetzelfde geslacht of zichzelf te benoemen als homo- of biseksueel. Daarnaast hoeft iemand die het geboortegeslacht man heeft en zich als vrouw identificeert dit niet per se te uiten of een transitiewens te hebben. Om de grote variatie in seksuele oriëntatie en genderidentiteit visueel weer te geven is de *Genderbread Person* ontwikkeld (figuur 1).

2 Schattingen seksuele oriëntatie

De tabellen geven de schattingen van het aantal lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuele mannen en vrouwen uit de afzonderlijke onderzoeken weer, uitgesplitst naar de verschillende conceptualisaties van seksuele oriëntatie (aantrekking, gedrag en zelfbenoeming). De tabellen laten zien dat vaker naar aantrekking wordt gevraagd dan naar gedrag of zelfbenoeming. Er zijn ook grote verschillen tussen de verschillende schattingen te zien.

Wanneer gevraagd wordt naar (seksuele) aantrekking (tabel 1) varieert het percentage homoseksuele en biseksuele mannen - als er drie categorieën worden gebruikt - van 4,5 tot 7,6% en het percentage lesbische en biseksuele vrouwen van 5,3 tot 7,2%. Bij vijf antwoordcategorieën zijn deze schattingen hoger: respectievelijk 5,6-8,8% en 10,7-11,6%. Het lijkt erop dat respondenten, die zich vooral (maar niet uitsluitend) tot het andere geslacht aangetrokken voelen, toch aangeven op het eigen geslacht te vallen wanneer er maar één categorie is voor aantrekking tot beide seksen.

De context van het onderzoek waarin deze vragen gesteld zijn zou ook een rol kunnen spelen. SGIN '11 ging over seksuele gezondheid, SLI '14 over welzijn en welvaart, GE/LSM '15 over gezondheid en leefstijl, NEMESIS over psychische gezondheid en VM over veiligheid. Soms wordt de context van de vragenlijst benadrukt door de vraag naar seksuele oriëntatie in te leiden met de melding dat deze vraag alleen wordt gesteld om verbanden met de hoofdvraag vast te stellen (GE/LSM'15, VM'14). Dit kan van invloed zijn op hoe mensen de vraag naar seksuele oriëntatie invullen.

Tabel 1 Schattingen seksuele oriëntatie in Nederland op basis van vragen naar *aantrekking*^a

Bron	Steekproef	Afname	Operationalisatie	Categorisering	Schatting (%)	
					M	V
SGIN '11	Panel (18 ^b -70 jr.)	Enquête	Tot welk geslacht men zich seksueel aangetrokken voelt	Uitsluitend eigen geslacht	3,9	1,3
				Vooraf eigen geslacht	1,0	0,8
				Vrouwen én mannen	0,8	1,0
				Vooraf andere geslacht	3,0	8,4
				Uitsluitend andere geslacht	91,2	88,4
SLI '14 ^c	Getrap en gestratificeerd, algemene bevolking (18 ^b +)	Enquête	Tot welke geslacht men zich aangetrokken voelt	Uitsluitend eigen geslacht	2,9	2,2
				Vrouwen én mannen	3,0	3,6
				Uitsluitend andere geslacht	94,2	94,3
GE/LSM '15	Algemene bevolking (18 ^b -85 jr.)	Enquête	Tot welk geslacht men zich seksueel aangetrokken voelt	Eigen geslacht	3,0	2,6
				Vrouwen én mannen	1,5	2,7
				Andere geslacht	95,5	94,7
NEMESIS-2	Getrap en gestratificeerd, algemene bevolking (18-64 jr.)	Interview	Tot welk geslacht men zich seksueel aangetrokken voelt	Uitsluitend eigen geslacht	1,5	0,8
				Vooraf eigen geslacht	0,3	0,4
				Vrouwen én mannen	0,4	1,4
				Vooraf andere geslacht	3,4	8,1
				Uitsluitend andere geslacht	94,4	89,3
VM '14 ^c	Algemene bevolking (18 ^b +)	Enquête	Tot welk geslacht men zich aangetrokken voelt	Vooraf/uitsluitend eigen geslacht	5,1	3,1
				Vrouwen én mannen	2,5	4,1
				Vooraf/uitsluitend andere geslacht	92,4	92,9

^a Omgerekend naar aantal ingevulde antwoorden ('weet niet/anders', 'geen van beide' en 'geen antwoord' buiten beschouwing gelaten).

^b Voor de vergelijkbaarheid van de cijfers presenteren we de cijfers voor de groep 18+.

^c Bron: LHBT-monitor 2016, SCP.

Het is mogelijk dat mensen in een enquête over psychische stoornissen of veiligheid minder eerlijk zijn over hun seksuele oriëntatie, omdat ze niet willen dat hun seksuele oriëntatie geassocieerd wordt met psychische ongezondheid of slachtofferschap.

De hoogste schattingen komen bovendien uit een onderzoek onder een internetpanel (SGIN '11) dat minder representatief is voor de landelijke populatie dan een random getrokken steekproef uit de gemeentelijke basisadministratie.

Wanneer gevraagd wordt naar gedrag (tabel 2) varieert het percentage homoseksuele en biseksuele mannen van 2,0 tot 5,4% en het percentage lesbische en biseksuele vrouwen van 1,6 tot 2,1%. Deze percentages liggen een stuk lager dan de percentages bij aantrekking. Dit komt vooral omdat niet iedereen seksueel contact heeft gehad in de voorgaande zes of twaalf maanden.

Tot op heden is alleen in SGIN'09 naar zelfbenoeming gevraagd en alleen aan personen die (ook) aantrekking tot het eigen geslacht voelden. Dit laat zien dat seksuele aantrekking voelen tot het eigen geslacht niet noodzakelijk betekent dat iemand zichzelf homoseksueel, lesbisch of biseksueel noemt.

Tabel 2 Schattingen seksuele oriëntatie op basis van vragen naar seksueel *gedrag*

Bron	Steekproef	Afname	Operationalisatie	Categorisering	Schatting (%)	
					M	V
SGIN '11	Panel (18 ^a -70 jr.)	Enquête	Of en met wie seks gehad in voorgaande zes maanden	Alleen eigen geslacht	4,3	1,5
				Meestal eigen geslacht	0,3	0,0
				Even vaak vrouwen als mannen	0,3	0,2
				Meestal andere geslacht	0,5	0,4
				Alleen andere geslacht	77,3	74,9
			Geen seks gehad	17,3	23,0	
NEMESIS-2	Gestratificeerd, Interview algemene bevolking (18 ^a -64 jr.)	Enquête	Of en met wie seksueel contact gehad in het voorgaande jaar	Uitsluitend eigen geslacht	1,7	1,3
				Vrouwen én mannen	0,3	0,3
				Uitsluitend andere geslacht	80,0	77,1
				Geen seks gehad	18,0	21,3

^a Voor de vergelijkbaarheid van de cijfers presenteren we de cijfers voor de groep 18+.

Tabel 3 Schattingen seksuele oriëntatie op basis van vragen naar *zelfbenoeming*

Bron	Steekproef	Afname	Operationalisatie	Categorisering	Schatting (%)	
					M	V
SGIN '09	Panel (18 ^a -70 jr.)	Enquête	Hoe men zichzelf zou noemen	Homo/ lesbisch	3,7	1,5
				Meer homo/ lesbisch dan bi	0,5	0,4
				Biseksueel	2,1	2,4
				Meer hetero dan bi	2,7	4,6
				Hetero	0,6	2,2
				Geen aantrekking tot zelfde geslacht	90,4	88,9

^a Voor de vergelijkbaarheid van de cijfers presenteren we de cijfers voor de groep 18+.

Tabel 4 Schatting van het aantal transgenders in Nederland
Bron: SGIN '11

Operationalisatie	Schatting (%)	
	M	V
Genderidentiteit (GI) ^a		
Ambivalente GI	4,7	3,2
Incongruente GI	1,1	0,9
Genderdysfore gevoelens		
Ambivalente GI én onvrede lichaam ^b	1,3	0,9
Incongruente GI én onvrede lichaam	0,3	0,3
Medische behandelwens		
Ambivalente GI én behandelwens	1,0	0,3
Incongruente GI én behandelwens	0,3	0,1
Ambivalente GI, onvrede lichaam én behandelwens	0,6	0,2
Incongruente GI, onvrede lichaam én behandelwens	0,2	0,05

^a Gemeten met een vraag naar de mate waarin men zich psychisch man voelt en de mate waarin men zich psychisch vrouw voelt (1 = helemaal niet, 5 = helemaal wel).

^b Een score van 1 of 2 op de vraag naar de mate waarin men een hekel heeft aan hun mannen- of vrouwenlichaam 1 = beslist wel, 2= beslist niet).

3 Schattingen transgenders

Tot op heden is er maar één grootschalige enquête geweest onder een representatieve groep Nederlanders waarin gevraagd werd naar genderidentiteit (SGIN'11). In dit panelonderzoek werd gevonden dat 4,7% van de personen met het geboortegeslacht 'man' en 3,2% van de personen met het geboortegeslacht 'vrouw' zich psychisch in gelijke mate man als vrouw voelt (genderambivalent). Daarnaast werd gevonden dat 1,1% van de personen met het geboortegeslacht 'man' en 0,9% van de personen met het geboortegeslacht 'vrouw' zich sterker identificeert met het andere dan het geboortegeslacht (genderincongruent). Ongeveer een kwart van de mensen met genderambivalente of genderincongruente gevoelens heeft ook een hekel aan zijn of haar mannen- of vrouwenlichaam (genderdysforie). Ruim de helft hiervan heeft een behandelwens.

Replicatie en verdieping van deze cijfers is nodig. Zo weten we niet of deze mensen een geslachtsaanpassende behandeling hebben ondergaan en dus niet hoe hun lichaam er op het moment van het onderzoek uit zag. Daarnaast is het mogelijk dat de vraag of men zich psychisch man of vrouw voelt door sommige respondenten geïnterpreteerd is als een vraag naar genderrol (vindt iemand dat hij 'mannelijk' of 'vrouwelijk' is) in plaats van als een vraag naar genderidentiteit (in welke mate vindt iemand dat hij man of vrouw is). Bovendien werd de vraag voorgelegd aan een internetpanel dat een minder goede afspiegeling is van de landelijke populatie dan een random getrokken steekproef uit de gemeentelijke basisadministratie.

Begrippenlijst

Biseksueel	Seksuele oriëntatie gericht op meer dan een geslacht.
Cisgender	Iemand die niet transgender is. Iedereen bij wie het geboortegeslacht overeenkomt met de ervaren genderidentiteit.
Genderdysforie	Sterke gevoelens van onvrede met het geboortegeslacht en de genderkenmerken van het lichaam.
Genderidentiteit	De gevoelde overtuiging man of vrouw te zijn, of daarvan af te wijken. Dit staat los van geboortegeslacht, juridisch geslacht en lichamelijke kenmerken.
Genderexpressie	De uiterlijke manifestatie van de ervaren genderidentiteit in onder meer gedrag, kleding, spraak, haardracht en naam.
Homoseksueel	Seksuele oriëntatie gericht op mensen van hetzelfde geslacht.
LHBT	Parapluterm, afkorting van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders.
Seksuele oriëntatie	Gerichtheid op individuen van een ander, hetzelfde of beide geslachten in seksuele en/of romantische aantrekking en/of intieme en/of seksuele relaties.
Transgender	Iemand bij wie de huidige genderidentiteit niet overeenkomt met het toegewezen geboortegeslacht.
Transitie	Het proces waarin een transgenderpersoon volgens het gewenste geslacht gaat leven. Een transitie kan op allerlei terreinen plaatsvinden, bijvoorbeeld sociaal, juridisch en medisch.

4 Advies

Hoe seksuele oriëntatie en genderidentiteit het beste gemeten kunnen worden, is afhankelijk van het doel van het opnemen van vragen over deze concepten en de aard van het onderzoek (een bevolkingsstudie of een registratie).

4.1 Onderzoek naar diversiteit

Wanneer het doel van het onderzoek is om de grote variatie in seksuele oriëntatie en genderidentiteit in kaart te brengen moeten zowel seksuele oriëntatie als genderidentiteit met meerdere vragen gemeten worden. Voor seksuele oriëntatie adviseren wij in dat geval te vragen naar seksuele aantrekking, zelfbenoeming en seksueel gedrag. Omdat deze dimensies geen dichotomie maar een continuüm zijn, zijn voor het meten ervan tenminste vijf antwoordcategorieën nodig. Voor seksuele aantrekking zijn de categorieën dan 'uitsluitend mannen', 'vooral mannen', 'zowel mannen als vrouwen', 'vooral vrouwen', 'uitsluitend vrouwen', 'niemand' en 'weet niet/ wil ik niet zeggen'.

Een dergelijke brede aanpak doet recht aan het multidimensionale karakter van seksuele oriëntatie. Het is echter lastig om, op basis van verschillende dimensies met meerdere categorieën, te komen tot een schatting van het aantal lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele mannen en vrouwen en transgenders. Is iemand die vooral op personen van het eigen geslacht valt bijvoorbeeld homo- of biseksueel? Is iemand die wel seks heeft met personen van het eigen geslacht maar zichzelf hetero noemt homo- of heteroseksueel? Wij moeten u het antwoord hierop vooralsnog schuldig blijven. Schattingen op basis van meerdere vragen met meer dan drie categorieën zullen daarom altijd een breed interval bestrijken. Dat is inherent aan het gegeven dat de definitie van lesbisch, homoseksueel, biseksueel of transgender van persoon tot persoon verschilt. Het is in ieder geval wel belangrijk om bij schattingen duidelijk aan te geven hoe de groepen zijn gedefinieerd.

Goede schattingen van het aantal transgenderpersonen in Nederland ontbreken vooralsnog. Omdat we vermoeden dat het aantal transgenders in Nederland heel klein is, is voor een betrouwbare schatting een zeer grote steekproef nodig. Voor genderidentiteit dient in elk geval gevraagd te worden naar het bij de geboorte toegewezen geslacht. Daarnaast moet gevraagd worden naar de huidige genderidentiteit (het gevoel van de persoon zelf) met de categorieën 'man', 'vrouw', 'zowel man als vrouw' en 'geen man en ook geen vrouw'. Als het relevant is voor het doel van het onderzoek kan daarnaast gevraagd worden naar genderexpressie, transitiewens en ervaring met geslachtsaanpassende behandeling.

4.2 Onderzoeken van verschillen

In verschillende bevolkingsstudies (zoals de Leefsituatie-index, de Gezondheidsenquête/ Leefstijlmonitor en de Veiligheidsmonitor) is een vraag naar seksuele oriëntatie opgenomen om verschillen in bijvoorbeeld veiligheid of gezondheid te kunnen onderzoeken. Deze onderzoeken zijn doorgaans niet bedoeld voor het geven van schattingen van het aantal homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuele mannen en vrouwen in Nederland. Om deze schattingen en de inzichten in verschillen eenduidiger te maken, verdient het aanbeveling om de vraag naar seksuele aantrekkingszucht zoveel mogelijk te harmoniseren. In deze studies is vaak geen ruimte voor meerdere vragen naar seksuele oriëntatie. In dat geval kan het best voor de vraag naar seksuele aantrekkingszucht gekozen worden, omdat dit in Nederland het meest gebruikelijk is en omdat vrijwel iedereen een passende categorie kan kiezen. Dat laatste is minder makkelijk bij zelfbenoeming, omdat mensen naast homoseksueel, lesbisch of biseksueel nog een heel scala aan andere termen gebruiken om zichzelf te beschrijven. Wij adviseren om te vragen naar seksuele aantrekkingszucht (dus niet naar 'aantrekkingszucht' of 'seksuele voorkeur') en deze vragen zo min mogelijk te beïnvloeden met een inleidende tekst over het doel van de vragen.

In deze studies verdient ook een vijfpuntsschaal (met de antwoordcategorieën zoals beschreven in paragraaf 2.1) de voorkeur. Dit biedt de mogelijkheid om bijvoorbeeld verschillen in kaart te brengen tussen mensen die uitsluitend en mensen die vooral seksuele aantrekkingszucht voelen tot het andere geslacht. Voor het in kaart brengen van verschillen worden deze vijf categorieën echter vaak teruggebracht tot drie. De manier van clusteren wordt dan aangepast aan het doel van een onderzoek. Soms worden alle mensen met enige seksuele aantrekkingszucht tot seksegenoten samengenomen, soms wordt er onderscheid gemaakt tussen homoseksuele, lesbische en biseksuele personen. De groep biseksuele personen kan dan bestaan uit de middelste drie groepen van de vijfpuntsschaal, alleen de middelste categorie of de middelste samen met de categorie 'vooral eigen geslacht'.

Over verschillen tussen transgenders en cisgenders in bijvoorbeeld veiligheid en gezondheid is tot nu toe niets bekend. Het is goed mogelijk dat ook voor deze groep ongelijkheid bestaat op deze terreinen. Voor studies met een steekproef van voldoende omvang, zoals de veiligheidsmonitor, is het daarom zeer relevant om de in paragraaf 2.1 beschreven vragen naar geboortegeslacht en genderidentiteit ook mee te nemen.

Bronnen

Voor de schattingen in deze whitepaper is gebruikgemaakt van de volgende bronnen:

- Seksuele Gezondheid in Nederland 2009/2011 (SGIN '09/ '11) van Rutgers.
- De Leefsituatie-index 2014 (SLI '14) van het SCP (SCP, 2014) (uit: L. Kuiper, LHBT-Monitor 2016, SCP).
- Het NEMESIS-2 onderzoek van het Trimbos instituut (uit: Sandfort, de Graaf, ten Have, Randsome, & Schnabel, 2014).
- De Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor 2015 van het CBS i.s.m. RIVM en Rutgers (GE/LSM '15).
- De veiligheidsmonitor 2014 van het CBS (VM '14) (uit: L. Kuiper, LHBT-Monitor 2016, SCP).

4.3 Ruimte voor diversiteit

Vooral in registraties kan de reden van het opnemen van vragen naar seksuele oriëntatie of genderidentiteit ook zijn het stellen van vragen die voor iedereen prettig en te beantwoorden zijn. In de meeste bevolkingsstudies en registraties kent de vraag naar geslacht maar twee categorieën: 'man' en 'vrouw'. Een deel van de bevolking kan zichzelf niet plaatsen in deze categorieën. Langzamerhand komen er daarom steeds meer registraties die de categorie 'anders, namelijk' aan deze vraag toevoegen. Zo gaat de betrouwbaarheid van het totale onderzoek omhoog en is het voor respondenten prettiger om de vragen te beantwoorden. Een schatting van het aantal transgenders binnen deze registraties levert dit echter niet op, omdat veel transgenders hier gewoon zullen antwoorden dat ze 'man' of 'vrouw' zijn.

Auteurs: Sanne Nikkelen, Hanneke de Graaf, Jantine van Lisdonk en Bouko Bakker.